

галтером, а син Янкеля Голдрінга Шмуль навчався у Київському університеті на медичному факультеті.

Нами також було виявлено 34 вчителів, 9 представників релігійного культу, 9 лікарів, юрист, музиканти, механік тощо. Деякі з цих євреїв мали університетську освіту, що було надзвичайним для російських євреїв того часу.

Генерал-губернатор Новоросійського краю граф М.С. Воронцов дуже високо оцінював внесок євреїв-іноземців у економічне життя Одеси. У 1830 р. він писав про них: "Без існування в Одесі банкірських контор австрійських євреїв більшість негоціантів терпіли би крайнє утруднення у грошових переказах... Багато в Одесі серед австрійських євреїв різних ремісників і робочих, необхідних у комерційному місті" [10].

Отже, серед євреїв-іноземців в Одесі наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. було чимало купців різних гільдій, які інвестували в економіку міста свої капітали.

Більшість одеських євреїв іноземного походження займалися торгівлею та ремісництвом. Діяльність решти головним чином була пов'язана з торгівлею: вони були банкірами, бухгалтерами, прикажчиками, маклерами тощо.

Список використаних джерел

1. Боровой С. Я. Воспоминания. – Иерусалим; Москва, 1993.
2. Державний архів Одеської області (ДАОО), ф. 4, оп. 1а, спр. 130. Відомість про купців, які оголосили свої капітали на 1809 рік. (1809 р.), арк. 68-90.
3. Гончарук Т.Г. Транзит західноєвропейських товарів через Наддніпрянську Україну першої половини XIX ст.: монографія. – Одеса, 2008.
4. Губарь О. И. Очерки ранней истории евреев Одессы. – Одесса, 2013.

5. ДАОО, ф. 4, оп. 1а, спр. 260 (1815). Іменний список про купців міста Одеси, іногородніх й іноземних, і про гроші, що стягаються з них в міський дохід.

6. Лернер О. М. Евреи в Новороссийском крае. – Одесса, 1901.

7. Полищук М. Евреи Одессы и Новороссии: социально-политическая история евреев Одессы и других городов Новороссии, 1881 – 1904. – Иерусалим – Москва, 2002.

8. ДАОО, ф. 4, оп. 1а, спр. 341 (1822). Про ваги й міри, що взяті на відкуп одеським купцем Абрамом Крантвейсом, та про стягнення з Крантвейса по цьому відкупу недоплатних грошей

9. Російський державний історичний архів (РДІА), ф. 1150, оп. 3, т.3, спр. 2. Про грошову претензію до казни купця Маркуса Розенберга за перевезення у 1831 році госпітальних речей, арк. 2-61.

10. РДІА, ф. 1286, оп. 4, спр. 912. Про іноземних євреїв, що живуть в Одесі, арк. 92-96 зв.

11. ДАОО, ф. 6, оп. 1, спр. 1855. Про підряди і постачання купця Полнера.

12. ДАОО, ф. 4, оп. 1а, спр. 115 (1825). Про представлення з ремісничої управи списків ремісників, що перебувають у цехах.

13. ДАОО, ф. 2, оп. 1, спр. 20. Про пристань Овідіопольську, яку зобов'язався будувати купець Левігурович.

14. ДАОО, ф. 4, оп. 107, спр. 3 (1826). Про причислення до одеських купців австрійскопідданого Олександра-Зуся Богена.

15. ДАОО, ф. 4, оп. 12, спр. 104. Списки купців й іногородніх торговців, які торгували в Одесі у 1836 році, арк. 193-314.

16. ДАОО, ф. 4, оп. 13, спр. 527. Списки купців, які оголосили капітали на 1838 рік.

17. ДАОО, ф. 4, оп. 1а, спр. 70 (1822). Список купців, які оголосили капітали на 1822 рік, арк. 3-7.

18. ДАОО, ф. 2, оп. 11, спр. 1. Список одеських купців, що торгували в 1819 році в одеській портовій митниці, арк. 46-48.

19. Ципперштейн С. Евреи Одессы. История культуры: 1794-1881. – Иерусалим; М., 1995.

20. Шевченко В.В. Приватне банкірське підприємництво в Одесі (XIX – поч. XX ст.). – К., 2010.

21. Herlihy P. Odessa: A history, 1794-1914. – Cambridge, 1986.

Надійшла до редколегії 04.11.14

Ю. Прокоп, соискатель

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Одесса, Украина

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЕВРЕЕВ-ИНОСТРАНЦЕВ В ОДЕССЕ В КОНЦЕ XVIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВВ.

Исследуется профессиональная деятельность евреев-иностранцев в Одессе в конце XVIII – первой половине XIX вв. Определены суммарные объёмы еврейских купеческих капиталов, инвестированных иностранными выходцами в экономику Одессы в отдельные годы указанного периода. Выявлены основные направления коммерческой деятельности купцов. Проанализирован профессиональный состав евреев иностранного происхождения.

Ключевые слова: евреи-иностранцы, купцы, капитал, профессии, Одесса.

Yu. Prokop, Postgraduate student

Odessa I.I. Mechnykov National University, Odessa, Ukraine

PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FOREIGN JEWS IN ODESSA AT THE END OF XVIII – FIRST HALF OF XIX CENTURIES

The professional activities of foreign Jews in Odessa at the end of XVIII – first half of XIX centuries are investigated. The total volumes of the Jewish merchants' capital invested by foreign immigrants into the economy of Odessa in some years of the mentioned period are determined. The main directions of the commercial activity of the merchants are identified. The professional structure of the Jews of foreign origin is analyzed.

Keywords: foreign Jews, merchants, capital, professions, Odessa.

УДК 94(477) "18-19":929:78

О. Силка, канд. іст. наук, доц.

Національний університет харчових технологій, Київ,

Л. Синявська, канд. іст. наук, доц.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаси

"ІНТЕЛІГЕНТНИЙ КОБЗАР" МИХАЙЛО ЗЛОБИНЕЦЬ: ЖИТТЯ ЗА РАДЯНСЬКИХ РЕАЛІЙ

У статті висвітлено життєвий шлях уродженця Золотоніщини, випускника Київського університету, кобзаря, учителя, громадсько-культурного діяча, свідомого українця Михайла Олександровича Злобинця. У центрі уваги авторів обставини його арештів органами ОДПУ наприкінці 20-х рр. XX ст.

Ключові слова: українська інтелігенція, політичні репресії, м. Золотоноша.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Українське громадське життя кінця XIX – початку XX ст. було позначене кількома тенденціями, серед яких ми виділяємо зародження і становлення

громадської статутної ініціативи. Її ідейними натхненниками й активними учасниками громадсько-культурних процесів були українці, які за покликаною серця та душі узяли на себе справу повернення України для українців. Життя більшості з них завершилося у трагічний

© Силка О., Синявська Л., 2014

період сучасної української історії – період масових репресій 20 – 30-х рр. Не зважаючи на оприлюднення значного масиву джерельних матеріалів та появу історіографічних досліджень, чимало імен очільників регіональних культурно-освітніх об'єднань, які діяли у дорядянський період, залишаються невідомими широкому науковому загалу. Серед них і ім'я М. О. Злобинця.

Стан вивчення теми дослідження. У сучасному українському історіографічному просторі відсутній нарис про особистість відомого, у свій час, просвітника та громадського діяча Михайла Олександровича Злобинця. Представники радянської історіографії, принаймні у дослідженнях на регіональному рівні, зі зрозумілих причин – репресований, про нього не згадували. Сучасні історики, яким і за це висловлюємо подяку, згадують про М. Злобинця побіжно, у контексті інших подій. У той же час, як не дивно, ім'я Михайла Олександровича призабуте для істориків, не є забути для представників українського музичного мистецтва. Більш-менш суцільну канву життєвого та творчого шляху М. Злобинця реконструював для української науки бандурист, дослідник кобзарства, композитор та диригент В. Ю. Мішалов [16]. Ім'я Михайла Олександровича було повернуто українцям, а самого його реабілітовано посмертно у 1989 р. завдяки зусиллям його земляка, знаного краєзнавця, директора Золотоніського краєзнавчого музею М.Ф. Пономаренка. У жовтні 2013 р. Черкащина відзначила 130-ті роковини від дня народження М. О. Злобинця хоча б згадкою про нього у довідково-бібліографічному виданні [13, с. 19]. Доцільно було б окреслити і наш скромний внесок у вивчення життєвого шляху та популяризацію робіт Михайла Олександровича: у 2012 р. до складу історико-бібліографічного дослідження "Золотоніський книгодрук" увійшов невеликий нарис про нашого земляка, часткова бібліографія його робіт та вперше з часу появи у 1917 р. були передруковані дві його роботи: "Про землю" й "Українські революційні пісні" [11, с. 157-190]. Окремі аспекти нашого дослідження були оприлюднені 2013 р. у Луцьку під час відзначення 95-ї річниці від часу заснування Луцького повітового товариства "Просвіта" [20, с. 40-47] та на IX науковому семінарі "Роль визначних особистостей – митців, діячів науки та культури, у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX – початку XX ст.", який відбувся 12 грудня 2013 р. у Музеї видатних діячів української культури Л. Українки, М. Лисенка, П. Саксаганського, М. Старицького.

Завданням даної публікації є реконструкція на основі архівної карної справи останніх років життя кобзаря, педагога, культурно-громадського діяча М. О. Злобинця.

Наукова новизна дослідження полягає у введенні до наукового обігу раніше невідомих матеріалів про долі тих українців, які стали жертвами масових репресій.

Виклад основного матеріалу. Майбутній поет, бандурист, виконавець народних дум, бандурний майстер, фольклорист, учитель, культурно-громадський діяч народився 31 жовтня 1883 р. у м. Золотоноша Полтавської губернії, у родині земського лікаря. Після завершення гімназійного навчання (ймовірно у м. Черкаси), Михайло Олександрович у 1904 р. вступив до фізико-математичного факультету Київського університету. Наші пошуки особової справи студента Михайла Злобинця не увінчалися успіхом. Натомість у звітних матеріалах фізико-математичного факультету ми частково віднайшли перелік оцінок, які він отримав "до осені 1906 р.": аналітична геометрія – 5, диференціальні розрахунки – 3, інтегральні розрахунки – зараховано, вища алгебра – зараховано, "разностное исчисление" – зараховано, фізика – 5, хімія – 4, богослов'я – 4, французька

мова – зараховано [4, арк. 13 зв.]. Знаємо, що "за успіхи у навчанні", відповідно до рішення факультету на чолі з П. Я. Армашевським від 20 жовтня 1906 р. Михайло Олександрович був звільнений від плати за навчання у I та II семестрах 1906/1907 та 1907/1908 навчальних років [3, арк. 30-32 зв., 57 зв., 87 зв., 110 зв.].

Перший літературний дебют М. Злобинця, принаймні до виявлення інших публікацій, відбувся вже під час навчання, у 1905 р., на сторінках альманаху молодих українських письменників "Перша ластівка", укладачем якого став відомий український поет М. Чернявський. До цієї збірки увійшло 3 думки авторства Михайла Олександровича, який узяв собі літературний псевдонім М. Домонтович, зокрема: "Минулася давнина, година кривавая...", "Повіяв низовий і море сонце пригріло..." та "Море" [18, с. 101-102].

Ще один аспект студентського життя, який нам вдалося з'ясувати – це політичні переконання Михайла Олександровича. Два різні джерела підтверджують його членство в Українській соціал-демократичній партії. Тобто, одразу ж по вступі до університету Михайло Олександрович поринув у активне політичне життя [1, с. 77; 3, арк. 14]. У 1917 р. він брав участь у виборах до Установчих зборів від Полтавщини.

До студентського 1906 р. відносяться початкові відомості про організацію Михайлом Олександровичем першого у Києві студентського ансамблю зрячих бандуристів у складі 6 чоловік. Цілоком ймовірно, що один із дебютних публічних виступів ансамблю відбувся у Каневі 1906 р. під час вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка. Влітку того ж року (4 червня) Михайло Олександрович записав вірш "Прокидайся батьку, годі тобі спати..." та ремарку до нього у книзі відвідувачів на Тарасовій горі і підписався своїм сценічним ім'ям "кобзар Домонтович" [21]. Відповіді на низку питань, які ми ставимо перед собою, як-от: коли і за яких обставин у Михайла Олександровича сформувався потяг до літератури та кобзарського мистецтва, хто були його учителі, де він навчався грі на кобзі і, нарешті, чому за таких здібностей він вирішив здобувати освіту на фізико-математичному факультеті, поки що залишаються без відповідей.

Одержавши фах вчителя математики, у 1909 р. М. Злобинець повернувся до Золотоноші і з вересня приступив до роботи у Золотоніській чоловічій гімназії. Уже знайий у мистецьких колах, він продовжував займатися літературною працею та бандурним співом. Зафіксовано, що у 10-х рр. XX ст. Михайло Олександрович організував та керував міським хором (капелою) у складі понад 50 чоловік. Для його виступів сам виготовляв бандури, складав думи, записував існуючий кобзарський репертуар від видатних знавців Т. Пархоменка, М. Кравченка та І. Кучугури-Кучеренка. У золотоніський період з'являється один з перших україномовних підручників з гри на кобзі "Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі" (у 2-х ч.) [9]. У звітних матеріалах Золотоніського земства за 1916 р. зафіксована пропозиція Михайла Олександровича про необхідність організації музичної школи-притулку для воїнів-інвалідів, які поверталися з фронтів Першої світової війни. У ній М. Злобинець пропонував безкоштовно навчати грі на музичних інструментах колишніх солдатів із фізичними вадами [2, с. 12-17].

У 1914 р. М. Злобинець співпрацював із Полтавською губернською архівною комісією, зокрема на нього було покладено завдання опрацювати зміст місцевого архіву Золотоноші [17, с. 8]. Можемо припустити, що дослідження історичних документів дало поштовх Михайлу Олександровичу до написання циклу історико-популярних статей з історії міста [14; 15].

А ще у 1914–1915 рр. на сторінках часопису "Рідний край" з'являються його вірші лірично-естетичної спрямованості: "Весняна пора" [8, с. 3], "Саме страшне" [6, с. 7], "Я хотів би, щоб звуки у мене лились" [7, с. 13].

Окрім цього, М. Злобинець брав активну участь у суспільному житті міста – у 1915–1917 рр. обирався гласним земських повітових зборів (спеціалізувався на питаннях освіти), входив до опікунської ради Золотоніського комерційного училища, у 1917 р. був членом Золотоніської повітової училищної ради та повітовим інспектором народних шкіл.

М. Злобинець є автором підручника для народних шкіл і початкових класів середніх шкіл "Арифметика" (у 2-х ч.) [10], який дістав високу оцінку від фахівців. На сьогодні за авторства М. Злобинця віднайдено майже 40 опублікованих робіт. Але це ще далеко не все.

Станом на березень 1917 р. у Золотоноші активну діяльність проводило громадське об'єднання "Золотоніська українська громада", у якому Михайло Олександрович виконував обов'язки секретаря ради Товариства.

З квітня 1917 Михайло Олександрович очолював осередок культурно-просвітницької організації "Просвіта" у Золотоноші. Зусиллями Товариства був налагоджений випуск щотижневої україномовної газети "Вільне слово" (60 номерів), організовувались публічні лекції для громадян міста, проводилось сприяння у відкритті українських гімназій та сільських "Просвіт" у Золотоніському повіті.

З метою ознайомлення широких верств населення з актуальними питаннями сьогодення, М. Злобинцем був започаткований видавничий проект "Видання Золотоніського товариства "Просвіта". На сьогодні встановлено 7 назв книжок авторства Михайла Олександровича, які були опубліковані у названій серії.

З 31 липня 1917 р. Михайла Олександровича відповідно до рішення Зборів Золотоніської шкільної ради було обрано повітовим комісаром з питань освіти.

Таким чином, усе вищезазначене засвідчує той факт, що Михайло Олександрович був активним учасником усіх громадських та культурно-освітніх заходів, до яких мав змогу долучитися, свідомим виразником українських національних інтересів, людиною з прогресивним світоглядом.

Життєву канву М. Злобинця після 1917 р. ми можемо реконструювати у загальних рисах лише на основі матеріалів карної справи, яка зберігається у Державному архіві Черкаської області [3].

Отже, відповідно до рукопису Михайла Олександровича: "з осені 1917 і по весну 1918 р. у Золотоноші розпочався період появи різних військових загонів, політичне забарвлення яких для мене було не відомим". Восени 1917 р. Михайло Олександрович як учитель Золотоніської чоловічої гімназії потрапив у перебіг певних подій, унаслідок яких був звинувачений у свідомому озброєнні учнів. За його словами, "Золотоніська "селянська спілка" виписала з Києва зброю – гвинтівки й патрони для захисту від кулаків, так мені говорив Гайдамак Василь, голова "селянської спілки". У момент привозу цієї зброї, приміщення селянської спілки та демократичного земства були зачинені, тому вона була тимчасово складена у вестибюлі гімназії та у той же день вивезена "селянськими спілками" [3, арк. 43в.]. На організованих зборах батьків з учителями гімназії дії Михайла Олександровича були виправдані. За цим сюжетом, щоправда вже перенесеним у часі, Михайлу Олександровичу радянською владою у 1928 р. було пред'явлене перше звинувачення: "Використовуючи свій авторитет і непримиримо вороже ставлячись до більшовизму, Злобинець у 1918 р., під час наступу час-

тин Червоної гвардії (перший прихід радянської влади до Золотоноші був у січні-лютому 1918 р. – авт.) на Золотоношу з боку Конотопа–Бахмача, організував та озброїв загін з учнів Золотоніської гімназії, з якими виступив на м. Золотоношу з метою запобігання наступу більшовиків. У зіткненні з більшовиками загін був розбитий" [3, арк. 14].

З часу оголошення влади гетьмана П. Скоропадського, з квітня 1918 р., М. Злобинець, за його словами, кілька місяців не проводив жодної діяльності, ховаючись від можливого арешту. І все ж таки, перше ув'язнення М. О. Злобинця сталося влітку 1918 р.: "був арештований і поставлений під варту. Ніхто мене не допитував й ніякого звинувачення не висував. Просидів я не більше 1 ½ місяця, а потім за ліквідації Гетьманщини, звільнений повстанцями" [3, арк. 5] (гетьманська влада у Золотоноші була повалена у листопаді 1918 р. – авт.).

У квітні 1919 р. колишній Полтавський губерньський комісар народної освіти (у 1917-1918 рр.) В. Н. Андрієвський, уже фактично в еміграції, писав до Є. Чикаленка зі Станіслава: "Але цікавим є те, що люди переказують з певних, ніби достовірних джерел. Власне, ніби організувалася Золотоніська республіка, що повстанці проти "братської влади" захопили Гребінку й порядкують на власний смак і копил, а понеже на чолі стоїть людина мені відома – мій університетський товариш Михайло Злобинець, – про котрого, може й Ви чули, то я знаю, що "республіка" та певно українська і певно антикомуністична" [22, с. 54]. Нагадаємо, що Михайло Олександрович з 31 липня 1917 р. був обраний Золотоніським повітовим комісаром освіти, і працював у підвітності Віктора Никаноровича. Переконані, що зміст цього листа свідчить на користь того, що Михайло Олександрович, незважаючи на високу ймовірність арешту, продовжував жити і діяти відповідно до своїх внутрішніх переконань.

Наприкінці грудня 1919 р. у Золотоноші закріпилася радянська влада. І знову Михайлу Олександровичу не вдалося порозумітися із новими очільниками міста. Через рік, восени 1920 р. він був заарештований відповідно до рішення Золотоніського партійного керівництва. Перше судове засідання по звинуваченню М. Злобинця у контрреволюційній діяльності розпочалося взимку 1920 р. Вирок був прогнозований: позбавлення волі до часу завершення громадянської війни (на 10 років) із перебуванням у концтаборі. На таке рішення була подана касаційна скарга з боку підсудного, і, на диво, через деякий час Михайла Олександровича було звільнено з-під варті.

Далі були останні вісім років більш-менш зовні спокійного життя. Михайло Олександрович сконцентрував свої сили лише на учительстві та дозволений громадській роботі. У другій половині 20-х рр. він став членом Українського Червоного Хреста, зокрема його Центрального Комітету та Окружного Черкаського комітету. Це нове громадське об'єднання постало у квітні 1918 р. з ініціативи Всеукраїнського з'їзду лікарів у Києві на базі існуючих в Україні місцевих товариств Російського Червоного Хреста. Захопившись новою для себе справою, Михайло Олександрович регулярно відвідував засідання Центрального Комітету у м. Харків (на той час столиця УСРР), був особисто знайомий із редактором часопису "Вісті ВУЦВК" Євгеном Івановичем Касяненком та його братом Андрієм Івановичем. Після закриття Золотоніської чоловічої гімназії, Михайло Олександрович працював у Золотоніському педагогічному технікумі. На жаль, інформація щодо цього навчального закладу надзвичайно обмежена. Переконані, що написання історії Золотоніського педагогічного технікуму ще чекає на свого дослідника. Відомо, що заклад почав функціонувати у 1920-х рр. і

діяв принаймні до 1941 р., а багато його випускників працювали в освітній сфері Черкащини.

Одним із учнів М. Злобинця і випускником Золотоніського педагогічного технікуму (1925 р.) був Федір Іванович Лавров (1903–1980 рр.) – український дослідник кобзарства. Федір Іванович після здобуття освіти працював інспектором політосвіти Шевченківської округи, директором трудової школи, директором Золотоніського педтехнікуму, редактором районної газети. Був директором видавництва "Мистецтво" (м. Київ), заступником директора Інституту українського фольклору Академії наук УРСР, заступником директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, заступником голови редакційно-видавничої ради Академії наук, старшим науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії [12, с. 385]. Ми більш ніж переконані, що поштовх до формування кола наукових інтересів Ф. І. Лаврова був закладений саме М. О. Злобинцем. Федір Іванович продовжив справу свого вчителя. Він був організатором республіканської наради кобзарів та лірників (1939 р.), став автором багатьох статей і брошур про кобзарів Ф. Кушнерика, П. Носача, Є. Мовчана, В. Перепелюка та інших.

У нашому розпорядженні є ще і характеристика на Михайла Олександровича як викладача, яка була використана у ході слідства в якості свідчення його контрреволюційної діяльності: "Будучи викладачем Золотоніського Педтехнікуму, Злобинець щоразу під будь-якими приводами намагався навіювати учням шовіністичні погляди. Щорічно ним організувалися екскурсії до могили Т. Г. Шевченка по Дніпру, при цьому усі учасники екскурсії ділилися ним на курені і т. п. і вся поїздка супроводжувалася співами шовіністичних пісень та загалом мала вигляд старо-козацького походу. Шовіністичні настрої Злобинця настільки були явними, що його називали не інакше як "козак" [3, арк. 16].

Знаючи подальшу історію нашої держави, ми розуміємо, що така людина, як Михайло Олександрович Злобинець не міг залишитися поза увагою внутрішніх органів. 10 березня 1928 р. відбувся арешт М. Злобинця за звинуваченням на цей раз у тому, що він, "будучи антирадянським комісаром, працюючи у "Червоному Хресті", ... використовував Червоний Хрест для антирадянської влади, зв'язуючись з контрреволюційним елементом" [3, арк. 1]. 31 березня 1928 р. відповідно до постанови прокурора Шевченківської округи карна справа проти Михайла Олександровича була припинена, оскільки "в процесі слідства не було зібрано достатньо даних для передачі Злобинця М. О. під суд й зібрати такі не має можливості" [3, арк. 11]. Незважаючи на це, 18 травня 1928 р. постановою особливої наради при колегії ОДПУ М. Злобинцю було призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки перебування у концтаборі на о. Соловки відповідно до статті 58, п. 10 Карного кодексу. На факт подання касаційної скарги, 22 жовтня 1928 р. особлива нарада при колегії ОДПУ переглянула справу Михайла Олександровича від 18.05.1928 р. Висновок був, як ми сьогодні розуміємо, передбачений – попереднє рішення залишити в силі.

Відбувши перший термін покарання, М. Злобинець відповідно до рішення особливої наради від 15 травня 1931 р. був виселений на 3 роки до Північного краю. Є неперевірені відомості про те, що у заслання він працював кіномеханіком. Через 2 роки, 22 грудня 1933 р., рішенням трійки ОДПУ Північного краю М. Злобинець знову був звинувачений за статтею 58, п. 10 і вдруге позбавлений волі строком до 5 років. 20 вересня 1937 р. рішенням трійки НКВС Північного краю М. О. Злобинець

був засуджений до вищої міри покарання – розстрілу. Йому було 53 роки.

Земляк Михайла Олександровича, знаний краєзнавець В. Почепцов у наступних словах описав день його смерті: "А Михайло Олександрович, працюючи в Соловецькому таборі в культосвіті, одного разу не втримався, і поділився спогадами про Україну. Стукач відразу доніс. І М. О. Злобинця "пустили з гірки". Він загинув при падінні. Тіло пошматували собаки. Така кара називалася "спробою втечі"..." [19].

Питання про реабілітацію Михайла Олександровича було підняте у березні 1988 р. директором Золотоніського краєзнавчого музею М. Ф. Пономаренком. У відповідності до рішення прокуратури Черкаської області від 12 червня 1989 р. М. О. Злобинець був реабілітований на підставі Указу Президіума Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. "Про додаткові заходи з відновлення справедливості стосовно жертв репресій, які мали місце у період 30 – 40-х та на початку 50-х років".

Життєвий шлях, особистісні переконання та спадок Михайла Олександровича Злобинця є складовою масштабного громадського культурно-просвітницького руху Наддніпрянщини. Підняття на поверхню призабутого пласту проявів громадської ініціативи у сфері створення об'єднань культурно-просвітницького спрямування на місцях, є посильним внеском у написання нової, об'єктивної історії міст і сіл України. Дослідження персональної участі громадян у таких процесах дозволяє вивести із історичного забуття покоління тих, чії особистісні переконання формувалися у період Російської революції 1905 р., активна діяльність відбувалася у 10 – 20-ті рр. і змушене мовчання настало у 30-ті рр. XX ст.

Список використаних джерел

1. Андрієвський В. З минулого (1917-ий рік на Полтавщині) / В. Андрієвський. – Берлін, 1921. – Т. II.
2. Журнали Золотоношского уездного земского собрания за 1916. – Золотоноша, 1917.
3. Державний архів Черкаської області, ф. 6525, оп. 1, спр. 1908.
4. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1778.
5. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 1782.
6. Домонтович М. Саме страшне / М. Домонтович // Рідний край. – 1914. – № 3.
7. Домонтович М. [Я хотів би, щоб звуки у мене лились...] / М. Домонтович // Рідний край. – 1914. – № 6.
8. Домонтович М. Весняна пора / М. Домонтович // Рідний край. – 1915. – № 1.
9. Домонтович М. Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі. Ч. 1; Ч. 2. – О., 1913–1914.
10. Злобинців М. Арифметика: Для народних шкіл і нижчих класів середніх шкіл. Ч. 1; Ч. 2. – Золотоноша, 1917–1918.
11. Золотоніський книгодрук (кінець XIX – початок XX ст.). Історико-бібліографічне дослідження / за ред. та упоряд. О. З. Силки. – Черкаси, 2012.
12. Історія Національної Академії наук України 1938–1941 рр.: документи і матеріали. Т. 4. – К., 2013.
13. Календар пам'ятних дат Черкащини на 2013 рік / уклад. : Л. Т. Демченко, Л. Д. Дядик, Т. В. Долгушина. – Черкаси, 2012.
14. М. Д. Дещо з минулого Золотоноші // Вільне слово. – Золотоноша, 1917. – № 27–31.
15. М. Д. Кое-что из прошлого г. Золотоноши / М. Д. // Вестник Золотоношского сельскохозяйственного общества. – Золотоноша, 1910. – № 10.
16. Мішалов В. Бандурист М. Домонтович – Михайло Олександрович Домонтович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vpu/Myst/2009-2010_17-18/statii/Mischalow.pdf
17. Отчет Полтавской ученой архивной комиссии за 1914 год / сост. И. Ф. Павловский. – Полтава, 1915.
18. Перша ластівка. – Херсон, 1905.
19. Почепцов В. Він жив з народом / В. Почепцов // Златокрай (Золотоноша). – 1993. – 6 жовтня.
20. Силка О. Золотоніська "Просвіта": діяльність одного року / О. Силка // Українське державотворення: проблеми і сучасність : зб. наук.праць. – Луцьк, 2013.
21. У Золотоніському краєзнавчому музеї зберігаються копії сторінок із рукописом віршів М. Злобинця за 1906 та 1907 рр.
22. Чикаленко Є. Х. Щоденник. 1919–1920. / Є. Х. Чикаленко. – К.; Нью-Йорк, 2005.

О. Сылка, канд. ист. наук, доц.
 Национальный университет пищевых технологий, Киев, Украина,
 Л. Синявская, канд. ист. наук
 Черкасский национальный университет им. Б. Хмельницкого, Черкасы, Украина

"ИНТЕЛЛИГЕНТНЫЙ КОБЗАРЬ" МИХАИЛ ЗЛОБИНЕЦ: ЖИЗНЬ В СОВЕТСКИХ РЕАЛИЯХ

В статье изучается жизненный путь уроженца Золотоношны, выпускника Киевского университета, кобзаря, учителя, общественно-культурного деятеля, истинного украинца Михаила Александровича Злобинца. В центре внимания авторов обстоятельства его арестов органами ОГПУ в конце 20-х гг. XX в.

Ключевые слова: украинская интеллигенция, политические репрессии, г. Золотоноша.

O. Sylka, PhD History of Science, docent
 National university of food technologies, Kyiv, Ukraine,
 L. Syniavska, PhD History of Science, associate professor
 Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasky, Cherkasy, Ukraine

"INTELLIGENT KOBZAR" MYCHAEL ZLOBYNETS: LIFE IN SOVIET REALITY

The article deals with the life path of native of Zolotonosha region, graduate of Kyiv University, poet, teacher, social and cultural figure, conscious Ukrainian Mikhail Alexandrovich Zlobynets. The authors focus on the circumstances of his arrest by the NKVD USSR in the late 20's of the XX century.

Key words: Ukrainian intelligentsia, political repression, Zolotonosha.

УДК 930.2'06(1-4)

С. Стельмах, д-р іст. наук, проф.,
 С. Котова, студ. магістратури

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

"ІСТОРИЧНА КУЛЬТУРА" В СУЧАСНИХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДИСКУРСАХ

У статті розглядаються генеза та зміст "історичної культури" як наукового поняття. У контексті сучасних теоретичних підходів встановлюється кореляція між "культурою історичної пам'яті", засобом політичної інструменталізації знання про минуле в сучасному суспільстві та естетичною презентацією минулого через особливі способи символізації.

Ключові слова: історична культура, історична пам'ять, сучасна зарубіжна історіографія, сучасна вітчизняна історіографія, історія та теорія історіографії.

В останні десятиліття теоретичні дебати в історіографії змістилися з поля епістемологічних проблем на публічний вимір історичної практики. Не в останню чергу це зумовлено зверненням до "історичної пам'яті" у травматичному для європейського суспільства XX ст. Загальна "меморалізація" пам'яті з легкої подачі французького історика П. Нора спричинила не тільки "бум пам'яті" (*memory boom*), який відображає загальне бажання повернути собі минуле як невід'ємну частину сучасного і переосмислити його в якості важливого аспекту історичної свідомості, але й сформувала новий напрям історичної науки – "історія культур пам'яті" [1, с. 601-602]. І якщо до цього публічне використання історії залишалося на периферії дослідницької практики професійної історіографії, то віднині історики змушені не лише досліджувати минуле, але й змістити увагу з питання "Що відбулося в минулому" на питання "Що відбувається в нашому сучасному завдяки минулому?". Це знаменує перехід від історії, котра відслідковує сліди минулого, до історичної культури, "яка дозволяє спостерігати, як саме минуле продовжує жити в сучасному, як воно пов'язане з нашим життям, нашими рішеннями та нашими орієнтирами на майбутнє" [2]. Однак саме поняття "історична культура", яке поступово завоює своє місце в науковому лексиконі вітчизняних істориків, часто набуває різного змісту і призводить до понятійної плутанини. В межах даної статті ми зробимо спробу розглянути різні тлумачення цього поняття в зарубіжній та вітчизняній історіографічних рефлексіях.

Британські історики Е. Гобсбаум та Т. Рейнджер розробили в 1983 р. модерністську історичну концепцію "*Invention of tradition*", в якій запропонували застосовувати термін "винахід традицій" для позначення методів та правил культивування цінностей модерновим наці-

ям, з утвердженням нової культури, через орієнтирний зв'язок з минулим [3, с. 1]. Історія мала відродити, переформувати та використати традиції з метою, яку вона раніше не передбачала, – легітимізувати інституції, виразити належність до спільноти та соціалізувати, прищепивши певні цінності [4, с. 8].

Німецький дослідник Я. Ассман "зістарює" проблематику пам'яті та розширює поняття "комунікації" у сфері історичних досліджень. Вчений пропонує термін "коннективна структура культури", яка в двох вимірах – соціальному та часовому – поєднує сподади, ідентичність і культурну спадкоємність [5, с. 15].

В останній третині XX ст. відбулося переосмислення форм і способів присутності історії в європейській культурній та політичній свідомості. Уявлення про характер і структуру історичного усвідомлення народів модифікувалися від соціально-філософської категорії до професійної історіографії. Поняття "історична культура", на відміну від всеохоплюючої історичної свідомості, зацентрувала увагу на інституціональному та рефлексивному аспекті, який культивував уявлення про минуле.

Вперше термін "історична культура" вжив французький історик Б. Гене 1980 р. у своїй праці "Історія та історична культура Середньовічного заходу", не даючи йому чіткого визначення, лише підкресливши роль історичних аргументів, якими користувалася влада для виправдання своїх дій та підкорення людей через наукову пропаганду [6, с. 377-378]. Як підкреслює Б. Гене: "Соціальна група, політичне суспільство, цивілізація визначаються насамперед їх пам'яттю, тобто їх історією, але не тією історією, яка була у них насправді, а тією, яку сотворили їм історики... Мене цікавить історик, але ще більше його читачі; історична праця, але ще більше її успіх; історія, але ще більше історична культура" [6,